

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ЛЬВІВЩИНИ

М. Мрочко, Н. Нечипорук

Львівський національний університет імені Івана Франка

Розглянуто сутність основних джерел фінансування інноваційної діяльності. Здійснено аналіз сучасного стану інноваційної діяльності промислових підприємств Львівщини. Проаналізовано основні проблеми фінансування інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, інноваційний розвиток підприємств, джерела фінансування інноваційної діяльності.

Промислові підприємства відіграють вагомий роль в економічній системі будь-якої країни, оскільки є основним чинником економічного зростання. Від ефективної роботи промислового сектору залежить добробут населення та конкурентоспроможність економіки в цілому. Перехід на ринкові умови господарювання поставив перед Україною гостру проблему активізації інноваційної діяльності суб'єктів господарювання. Інновації відіграють значну роль в процесах функціонування і розвитку підприємств. Багатогранність прояву інновацій в економічних відносинах, їхній результативний вплив на економічні процеси зумовлює необхідність поглибленого дослідження проблеми фінансування інновацій у промисловості.

Питання фінансування інновацій та інноваційного розвитку є предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених: Г.В. Возняк, А.Я.Кузнєцової, О.Є. Кузьміна, Л. Федулової. В працях цих учених ґрунтовно розроблено проблему фінансування інноваційних процесів на виробництві, кредитно-фінансового механізму забезпечення інноваційного розвитку, державного та кредитного механізму фінансування інновацій, фінансового забезпечення інновацій в промисловості. Однак деякі аспекти все ж залишаються дискусійними.

Метою роботи є визначення особливостей джерел фінансування інноваційної діяльності, аналіз основних проблем фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств Львівщини та обґрунтування можливих шляхів їх вирішення.

Фінансово-економічна криза вносить корективи в економічне і наукове життя країни, проте деякі негативні риси проявилися ще в період економічного зростання. Зокрема це стосується інноваційної активності промислових підприємств, яка залишається на низькому, а іноді навіть спадному рівні. В

таблиці 1 наведено основні показники інноваційної діяльності у промисловості Львівщини.

Таблиця 1

Основні показники інноваційної діяльності у промисловості [8]

	2007	2008	2009
Кількість інноваційно активних підприємств, од.	127	101	106
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн. грн.	1064,2	627,1	690,8
Обсяг інноваційних витрат, млн. грн.	272,5	296,7	211,1
Впроваджено нових прогресивних технологічних процесів, од.	54	54	56
Освоєно виробництво нових видів продукції, найменувань	190	138	152
з них нових видів техніки	52	22	35

Статистичні дані свідчать, що у 2009 р. інноваційні заходи, спрямовані на підвищення технічного рівня виробництва та випуску нової продукції здійснювали 106 промислових підприємств, що на 5% більше, ніж попереднього року. Їх частка у загальній кількості промислових підприємств області за рік склала 13%.

Більшою була питома вага інноваційно активних підприємств на підприємствах з виробництва коксу, продуктів нафто перероблення – 25%, хімічної та нафтохімічної промисловості – 17,9%, машинобудування – 17,6%, з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 16,7%.

Інноваційна діяльність переважно сконцентрована у м. Львові, де знаходиться 39,6% інноваційних підприємств, а також у м. Стрию – 9,4%, Яворівському та Пустомитівському районах – по 7,5%.

Торік на здійснення інновацій у промисловості було витрачено 211,1 млн. грн. (у 2008р. – 296,7 млн. грн.). Більше половини коштів було скеровано у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 59,2% від загальної суми інноваційних витрат, металургійне виробництво – 8,9%, машинобудування – 7,2%.

У 2009 р. впроваджували інновації 99 промислових підприємств області, або 12,1% від їх загальної кількості. З них 48 підприємств впроваджували інноваційні процеси, 41 – інноваційну продукцію. Маркетингові інновації впроваджували торік 13 підприємств, а організаційні – 12.

Кожне друге інноваційно активне підприємство впроваджувало технологічні процеси. Ними у 2009р. було впроваджено 56 технологічних процесів, з них 19 – маловідходних та ресурсозберігаючих. Нові технологічні процеси впроваджували підприємства з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (19), машинобудування (8), металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів (7).

Створювало та впроваджувало технологічно нову чи значно вдосконалену продукцію 41 підприємство (38,7% інноваційно активних підприємств). Ними у 2009р. освоєно 152 найменування нових видів матеріалів, виробів, продуктів і нової техніки, з них 37 – нові види техніки. Нові види продукції освоювали

підприємства з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 68, машинобудування – 31, металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів – 25, хімічної та нафтохімічної промисловості – 16.

У 2009р. тринадцять промислових підприємств Львівської області придбали 24 нові технології, з них 10 – з машинобудування, 4 – целюлозно-паперового виробництва, видавничої діяльності, по 3 – виробництва коксу, продуктів нафто перероблення та харчової промисловості.

Торік 71 інноваційно активне підприємство поставляло нову продукцію, з них 13 – нову для ринку і 61 – нову тільки для підприємства. Обсяг реалізованої інноваційної продукції становив 690,8 млн. грн., що склало 3,5% від загального обсягу реалізованої промислової продукції.

Більшість інноваційної продукції припало на продукцію, що є новою для підприємства (63,2%), решта (36,8%) – на реалізовану продукцію, що є новою для ринку.

Найбільший обсяг інноваційної продукції реалізовано підприємствами з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – на 330,8 млн. грн. (47,9% від загального обсягу реалізованої інноваційної продукції), машинобудування – на 221,4 млн. грн. (32%).

Серед факторів, що гальмують освоєння нововведень у промисловості, слід передусім назвати брак власних фінансових ресурсів та високі відсоткові ставки кредитів комерційних банків, зменшення внутрішнього попиту на продукцію вітчизняних виробників та значний ризик впродовж її освоєння.

Фінансове забезпечення, незважаючи на значне поліпшення в останні роки, залишається найпроблемнішою ланкою у здійсненні інновацій. Більшість підприємств основною перешкодою у здійсненні інновацій вважає саме фінансові обмеження. Проте, порівнюючи динаміку фінансування інноваційної діяльності з розвитком промислового виробництва можна зауважити зростаючий рівень інноваційності реалізованої промислової продукції.

Структуру розподілу фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств Львівщини за основними джерелами зображено на рисунку 1.

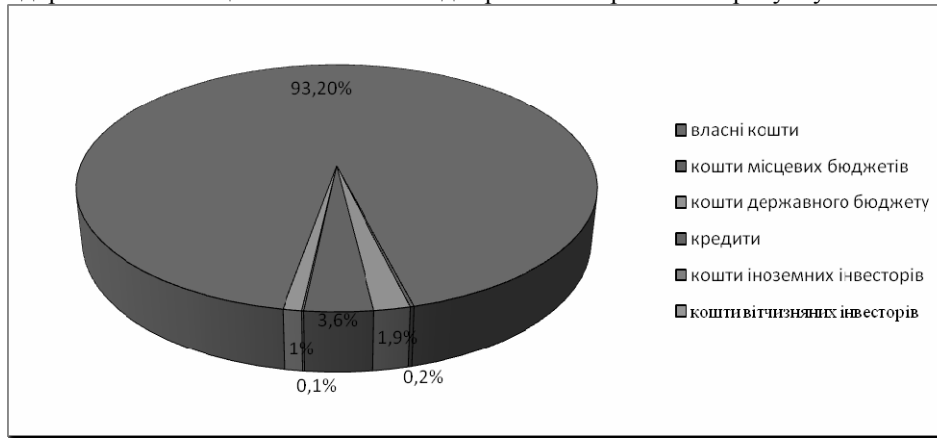

Рис.1. Структура інноваційних витрат за джерелами фінансування у 2009 р.

За результатами інноваційної діяльності у 2009 р. питома вага власних коштів промислових підприємств серед джерел фінансування інноваційної діяльності

склала 85,6%. Можна тільки здогадуватись, скільки б ще промислових підприємств області впроваджували результати науково-технічного прогресу у власне виробництво, якщо б мали достатню на те фінансово-інвестиційну підтримку зовні.

Питома вага фінансування за рахунок державного бюджету в 2009 р. становила 1,9% (4025,5 тис. грн.). Масштаби фінансування зменшились майже вдвічі в порівнянні з попереднім роком. Статистичні дані також свідчать про те, що місцевий бюджет взагалі прагне ухилятися від фінансування інновацій. Таким чином, за 2009 р. коштів з цього джерела не отримало жодне промислове підприємство. Незначна сума коштів була спрямована на підтримку галузі по виробництву та розподіленню електроенергії, газу та води.

Інвестори (як українські, так й іноземні) теж не сприяють технічному переозброєнню вітчизняних підприємств. Через нестабільну політичну ситуацію в країні та недосконале податкове законодавство іноземні інвестори не прагнуть вкладати кошти в промисловість України та нести невинуваті фінансові ризики. Наслідком даної ситуації є неможливість досягнення сучасних міжнародних стандартів багатьма підприємствами України та неконкурентоспроможність на світових ринках. Так, іноземні інвестори профінансували інноваційну діяльність промислових підприємств Львівщини на суму 260,3 тис. грн. (0,1%). Частка вітчизняних інвесторів склала 1,0% (2132,2 тис. грн.). Варто також зазначити, що в умовах кризи пріоритети інвестування в області змінилися: скоротилася питома вага інвестицій, спрямованих у промислове виробництво та розвиток інфраструктури, натомість зросла у торгівлю.

Питома вага кредитів та інших запозичень у 2009 р. зменшилась у порівнянні з 2008 р. у 4 рази і становила лише 3,6% (7543,7 тис. грн.). Це зумовлено основними факторами, що обмежують кредитування інноваційної діяльності підприємств: великий кредитний ризик; високий рівень відсоткових ставок за банківськими кредитами; переважно короткостроковий характер банківських пасивів; зацікавленість банків у кредитуванні господарських операцій з швидким обігом грошових коштів та недостатній для довгострокового фінансування рівень капіталізації комерційних банків.

Враховуючи наведені статистичні дані, можна припустити, що причиною вкрай низького рівня фінансової підтримки інвестиційно-інноваційної політики в регіоні за рахунок зовнішніх джерел є їх недостатня вмотивованість. За таких умов альтернативним шляхом підвищення конкурентоспроможності регіону може стати проектне фінансування, яке передбачає фінансування довгострокових інвестиційних проектів інноваційного характеру. Проектне фінансування є інструментом активного зрощення фінансової та промислової сфер. Проте, на практиці банківські установи, як правило, зацікавлені у реалізації лише великих високоприбуткових проектів, що виключає можливість отримати фінансову підтримку за рахунок цього джерела малому і середньому бізнесу. Оптимальним варіантом для цих суб'єктів господарювання може бути співпраця з інвестиційними фондами, які не володіючи достатніми коштами для фінансування великих проектів, можуть посприяти реалізації проектів з меншими масштабами і нижчою прибутковістю.

Альтернативою отримання кредитів у банківських установах для підприємств міг би стати випуск облігацій на українському фондовому ринку, оскільки терміни отримання коштів від розміщення облігацій наблизилися до середніх термінів

надання кредитів. Облігаційні позики мають низку переваг, зокрема відносно недорогі позикові кошти, у позичальника відбувається диверсифікація джерел позикових ресурсів, випуск облігацій забезпечує стабільність умов боргового фінансування й більшу незалежність позичальника від кредиторів, оскільки відсоткова ставка й термін користування позиковими коштами можуть бути змінені лише у випадках, передбачених самим позичальником. Крім того, залучення коштів через розміщення облігаційних позик наразі не пов'язане з необхідністю надання застави [6, с.178]. Проте це джерело мобілізації інвестиційних ресурсів є доступним лише для підприємств, які мають значний статутний фонд та високий рейтинг емітованих цінних паперів.

Варто зауважити, що протягом останніх років спостерігається позитивна тенденція активнішого користування лізинговими програмами з боку промислових підприємств. Використання лізингу зацікавленими організаціями, особливо представниками малого бізнесу, надає їм змогу, не взявши кредитів, використовувати у виробництві нову прогресивну техніку й технології, в тому числі ноу-хау. При цьому оплата придбаного устаткування в розстрочку й віднесення всіх пов'язаних з цим витрат на собівартість своєї продукції (послуг) дають можливість зменшити базу оподаткування й податкові платежі. Незважаючи на поширену думку, що ціна капіталу, вкладеного в лізинг майна, може бути вищою, ніж банківського кредиту, взятого на придбання того ж майна у власність, на даний час в Україні лізингові відносини мають більші перспективи ніж кредитні. Зокрема це пояснюється тим, що політика більшості банків побудована таким чином, що для суб'єктів господарювання існує значно більша ймовірність взяти майно у лізинг, ніж отримати кредит на його купівлю. Враховуючи стереотипні особливості вітчизняного промислового виробництва, коли машини та устаткування використовуються у виробничій діяльності ще довгий час після закінчення терміну їх корисного використання та окупності, очевидно, що для підприємств вигідніше взяти кредит на купівлю необхідного обладнання. Проте зарубіжний досвід схиляє до використання певного устаткування лише поки воно сприяє максимальній ефективності виробництва і періодичної його заміни в зв'язку з появою новіших та вдосконалених зразків. В такому випадку перевагу надають лізинговим відносинам, оскільки не виникає необхідність продажу застарілого обладнання і підприємство не несе додаткових затрат з приводу цього. Тому не виключено, що для вітчизняних підприємств доцільніше використовувати лізинг, щоб підвищити ефективність виробництва та конкурентоспроможність в цілому.

Надзвичайно важливу роль в забезпеченні інноваційної діяльності фінансовими ресурсами відіграє держава, яка може безпосередньо або опосередковано впливати на інноваційну активність підприємств шляхом безпосереднього фінансування інноваційної діяльності стратегічно важливих підприємств або застосування непрямих важелів впливу: податкового кредиту, податкових канікул і податкових знижок. Таким чином ефективна політика держави в сфері регулювання фінансового забезпечення інноваційної діяльності суб'єктів господарювання є одним з найважливіших чинників активізації інноваційної діяльності.

Для фінансової підтримки інноваційної діяльності в регіонах країни доцільно створювати спеціалізовані державні та комунальні інноваційні фінансово-кредитні заклади, діяльність яких законодавчо закріплена Законом України "Про інноваційну діяльність" і передбачає залучення коштів як місцевих бюджетів, так і

юридичних і фізичних осіб. Слід зауважити, що саме регіональні аспекти фінансування інноваційної діяльності з року в рік стають все більш вагомими. Соціально-економічні перетворення в країні створюють умови для більш повного використання регіональних факторів функціонування інноваційної сфери. Місцеві органи влади отримують все більше фінансових, законодавчих, майнових можливостей впливу на інноваційну сферу, щоб найбільш оптимально використовувати науково-технологічний потенціал на користь регіону [7, с. 284].

Так, у 2007 році наказом Державного агентства України з інвестицій та інновацій була створена державна бюджетна установа “Західний регіональний центр інноваційного розвитку”, яка здійснює свою діяльність відповідно до “Положення про державну бюджетну устанovu “ Західний регіональний центр інноваційного розвитку”. Метою діяльності Центру є забезпечення інформаційно-аналітичної, організаційної, фінансової, консалтингової та іншої підтримки інноваційного розвитку Львівської та Тернопільської областей. Іншими словами, ця установа покликана максимально сприяти інноваційній активності регіону.

На території Львівської області зареєстровано 2 спеціальні економічні зони. У СЕЗ “Яворів” переважно інвестуються промислові проекти, транспорт та зв’язок, а у СЕЗ “Курортполіс Трускавець” – охорона здоров’я. Ці регіональні утворення зарекомендували себе протягом останніх років потужними осередками інноваційної активності. Проте скасування пільг для суб’єктів СЕЗ обумовило зменшення кількості зареєстрованих проектів, скорочення обсягів надходження інвестицій, особливо іноземних. Станом на 1 січня 2010 року у спеціальних економічних зонах області реалізовувалося 78 інвестиційних проектів, в тому числі у СЕЗ “Яворів” – 70, у СЕЗ “Курортполіс Трускавець” – 8. У зонах знято з реалізації 36 проектів.

З початку реалізації проектів у вільні економічні зони Львівщини надійшло 1,4 млрд. грн. інвестицій, з них упродовж 2009 року – 60,1 млн. грн., що у 4,4 рази менше, ніж у попередньому році. Іноземні інвестори внесли лише п’яту частину коштів (53,2 млн. дол. США). Найбільшу активність виявили інвестори з Нідерландських Антилських островів, Польщі, Данії, Іспанії та Австрії. Серед регіонів України за обсягом інвестицій, що надійшли у спеціальні економічні зони та території пріоритетного розвитку, Львівщина посіла третє місце після Донецької та Закарпатської областей.

Дедалі більшого значення у формуванні інноваційної активності окремих територіальних утворень в Україні набувають кластерні структури, побудовані на співпраці підприємств, фінансово-кредитних установ, навчальних закладів та ін. У розвинутих країнах вже давно виникли і продовжують виникати такі структури в різних сферах промисловості. Виникнення кластерів, як правило, ініціюється самими підприємствами з огляду на такі вигоди від співпраці, як краща ефективність, здобуття нових знань, кооперування та досягнення ефекту синергізму.

В найближчі роки можна очікувати виникнення так званих транскордонних інноваційних кластерів, які об’єднують різні інституції прикордонних областей Західної України та Польщі. Першим поштовхом для цього стало проведення влітку 2008 р. у Львівській області міжнародної науково-практичної конференції “Кластери та конкурентоспроможність прикордонних територій” за участю науковців з України, Польщі, Литви та Німеччини. Інноваційні кластери в західному регіоні України можуть виникнути також і в туризмі, ремісництві,

художніх промислах, у машинобудуванні і т.д. Одним з найперспективніших був би інноваційний кластер у сфері приладобудування, утворений на території Львова та Львівської області, де працюють близько 30 підприємств, є навчальні заклади і науково-дослідні інститути відповідного профілю; вигідне географічне положення, оновлена інфраструктура у зв'язку з проведенням Євро-2012 – це також сприятливі чинники. Консолідація зусиль підприємств, банківських установ, консалтингових компаній, органів державної виконавчої влади на місцях, органів місцевого самоврядування, навчально-наукових інститутів в організаційних рамках кластера дасть змогу визначити спільні напрямки розробки, виготовлення й продажу продукції приладобудування, з повним циклом виробництва – від маркетингу, підготовки фахівців, інвестування коштів в інноваційні проекти до збуту. Цілком реальним є виникнення в найближчій перспективі на території Західної України нафтопереробного кластера, центром якого має стати сучасний завод у м. Бродах Львівської області. Цей кластер охопить виробників, дистриб'юторів, консалтингові фірми, фінансово-кредитні установи, сертифікаційні органи та інші структурні елементи, які повністю обслуговуватимуть технологічний та економічний цикли переробки нафтопродуктів. Він може включати також машинобудівні й приладобудівні підприємства регіону, які постачатимуть необхідні машини, обладнання тощо [3, с.21].

Узагальнюючи вищезазначене, можна зауважити, що однією з основних причин гальмування інноваційної активності промислових підприємств є хронічна нестача коштів на нововведення. Негативною тенденцією залишається структура джерел фінансування інноваційної діяльності, зокрема надзвичайно велика частка власних коштів підприємств. Це спричинено неефективним регулюванням фінансового забезпечення інноваційної діяльності з боку держави. Напрямки розширення фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств мають бути максимально диверсифіковані як з погляду механізмів реалізації, так і з позицій пошуку відповідних джерел ресурсів.

Література:

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 №40-IV // zakon1.rada.kiev.ua.
2. Інноваційна діяльність у Львівській області: Статистичний збірник. – Л.: - 2009.
3. Кузьмін О., Жежуха В. Кластери, як чинник інноваційного розвитку підприємств і територіальних утворень. – 2009. – с.14-23.
4. Кузьмін О.Є., Шотік Т.М. Фінансова складова в розвитку й функціонуванні національної інноваційної системи // Фінанси України. – 2009. - №5. – с.21-30.
5. Марченко О.В. визначення необхідних і достатніх умов для інноваційного розвитку підприємства // Актуальні проблеми економіки. – 2008. - №6. – с.158-164.
6. Волков О.І., Денисенко М.П., Гречан А.П. Економіка й організація інноваційної діяльності: Підручник. – К.: 2005. – 424 с.
7. Рудь Н.Т. Економіка й організація інноваційної діяльності: Навч. посіб. – Луцьк: РВВ ЛДТУ, 2007. – 476 с.
8. www.stat.lviv.ua

MODERN STATE AND PROSPECTS OF FINANCIAL PROVIDING OF INNOVATIVE ACTIVITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES OF LVOV**M.Mrochko, N.Nechyporuk***Ivan Franko National University of Lviv*

Essence of basic sources innovative activity is considered. The analysis of the modern state of innovative activity of industrial enterprises of Lvov is carried out. The basic problems of financing of innovative activity of domestic industrial enterprises are analysed and the ways of their decision are offered.

Keywords: innovation, innovative activity, innovative development of enterprises, sources of the innovative activity financing.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ ЛЬВОВЩИНЫ**М. Мрочко, Н. Нечипорук***Львовский национальный университет имени Ивана Франко*

Рассмотрена сущность основных источников финансирования инновационной деятельности. Осуществлен анализ современного состояния инновационной деятельности промышленных предприятий Львовской области. Проанализированы основные проблемы финансирования инновационной деятельности отечественных промышленных предприятий и предложены пути их решения.

Ключевые слова: инновация, инновационная деятельность, инновационное развитие предприятий, источники финансирования инновационной деятельности.